

Željka Fink
Filozofski fakultet, Zagreb

Ruski i hrvatski frazemi sa značenjem »vrlo blizu«

U članku se analiziraju ruski i hrvatski frazemi sa značenjem »vrlo blizu«. Autorica ih dijeli na tri grupe prema tipu komponente u njihovom sastavu. Prvu grupu čine frazemi s komponentom *korak*, drugu — s komponentom *planina*, a u treću ulaze komponente sa značenjem dijelova tijela: *nos*, *oko*, *ruka*, *bok*. Promatra se utjecaj semantičkog taloga frazema na frazeološko značenje.

Frazeologija i ruskoga i hrvatskoga jezika bogata je priložnim frazemima s prostornim značenjem. U ovom ću članku analizirati frazeme sa značenjem »vrlo blizu, na maloj udaljenosti od koga, čega« koji se vežu s glagolima *быть*, *находиться*, odnosno *biti*, *nalaziti se* i sl. ukazujući na mjesto. Samo jedan frazem hrvatskoga jezika može imati i dodatno značenje smjera kretanja (*na dohvata ruke*), pa će i stajati uz glagole tipa *staviti*, *položiti* i sl.

Pogledajmo sada koji su semantički talozi, koje su slike dovele do spomenutog frazeološkog značenja.

1. Značenje male udaljenosti najavljuje se komponentom *korak* u sastavu sljedećih frazema:

в двух (трех) шагах <от кого, чего>

в нескольких шагах <от кого, чего>

два шага от кого, чего; до кого, чего

dva–tri koraka <do koga, čega; od koga, čega>

<nema> ni dva koraka <odavde> do koga, čega

par (nekoliko) koraka <do koga, čega; od koga, čega>

U tri ruska frazema značenje male udaljenosti postiže se brojenjem koraka do određenog predmeta ili od određenog predmeta; to su brojevi *dva* i *tri*. Uzmemo li u obzir tako mali broj koraka, udaljenost je uistinu malena. U jednom

su frazemu brojevi *dva* i *tri* zamjenjive komponente. Za razliku od točnog brojčanog određenja koraka u ruskim frazemima, u jednom hrvatskom govori se o *dva-tri koraka*, dakle, o približnom broju. U drugom se pak hrvatskom frazemu negira i tako mala udaljenost kao što su dva koraka. Dvije jedinice ne preciziraju broj koraka, već imaju komponentu *несколько*, *неколико* koja upućuje na relativno malu količinu. Komponenta *par* ovdje ne znači »dva«, već »nekoliko, manji broj čega«, pa su dvije zamjenjive komponente (*неколико*, *par*) zapravo sinonimi.

Мысль о том, что рядом, **в двух шагах**, пустая каюта, которую можно запереть, и что во всем помещении второго класса, кроме их двоих, ни одного пассажира, — эта мысль была нестерпимо волнующа. (Куприн, Груня)¹

Папе рисовались самые блестящие перспективы: имение **два шага** от станции, можно развить молочное хозяйство, широко заложить огороды, продукты доставлять в Тулу. (В. Вересаев, Воспоминания)

Skokni po Ivana! On stanuje samo **dva-tri koraka** odavde. (Red.)²

Za razliku od prethodnog niza koji upućuje na prostornu udaljenost, sljedeći frazemi se odnose najčešće na blizinu u apstraktnom smislu:

на шаг *от чего*

один шаг *от чего; до чего*

jedan korak *do čega; od čega*

Вот тот же Давид Давидович — сильный и молодой, а я чувствую — у него какое-то страшное горе, точно он каждую минуту **на шаг** от гибели. (А. Н. Толстой, Кукушкины слезы)

Od ove spoznaje bio je za Vraza samo **jedan korak** do duboka uvjerenja, da Puškina treba smatrati... (S 1937, Grada)

2. U jednom ruskom frazemu uključen je zemljopisni pojam *гора*, a do frazeološkog se značenja dolazi njegovom negacijom: to nije iza brda, već vrlo blizu:

не за горами.

Постой, кума, постой! Не сердись. Еще успеешь дома-то быть: дом твой **не за горами**. Вот он! (А. Островский, Гроза)

Taj se frazem može dovesti u vezu s jedinicom suprotna značenja *за горами*, *за долами* s time da je druga komponenta (*дол*) izostavljena.

3. U sljedećem se sinonimnom nizu ni na koji način ne implicira mala udaljenost (bilo upozoravanjem na nju, bilo negacijom velike udaljenosti) kao u prethodnim slučajevima, već se uključivanjem u sastav frazema dijelova tijela

1 Primjeri se navode iz Rječnika frazeoloških sinonima ruskoga jezika (1987) i iz Frazeološkog rječnika ruskoga jezika (1978).

2 Ukoliko nije drugačije označeno, primjeri se navode iz Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika (1982).

stvara slika, semantički talog, koji (ponekad i ne bez doze humora) daje naslutiti da se radi o maloj udaljenosti.

a) komponenta *nos*

на носу у *кого*

под <самым> носом <у *кого*>

ispred nosa

pod (pred) nosom

Dva ruska i dva hrvatska frazema sadrže komponentu *nos*, a predmet se, prema slici u njima, nalazi ili neposredno ispred nosa, ili pod nosom, dakle, na minimalnoj udaljenosti, a u frazemu *на носу у кого* udaljenost među predmetima je potpuno anulirana, nje uopće nema.

Рыба, можно сказать, **под носом** — тут же, близ поселка, на обских стрежистых песках и ямах. (А. Шелудяков, Из племени Кедрa)

Hrvatski se frazemi mogu upotrebljavati i u kontekstu kada neka osoba što traži i ne može pronaći ili ne vidi predmet koji se nalazi u neposrednoj blizini. U tom slučaju značenje ovih jedinica može biti i malo posprdno, ironično.

Како не видиш knjigu? Стоји ти **пред носом**. Само испружи руку! (primjer Ž. F.)

Zar si slijep? Olovka ti je **pod nosom**, a ti je tražiš već pola sata. (primjer Ž. F.)

b) U jednom se ruskom frazemu predmet smješta pred oči, što opet upućuje na blizinu, ali i na to da se on nalazi u vidokrugu:

перед глазами <у *кого*>

Новостройка всегда **перед глазами**, под рукой. Ходить близко. (А. Шелудяков, Из племени Кедрa)

c) Sljedeći dio tijela više nije smješten na licu kao prethodna dva, već je na trupu; radi se o ruci:

под рукой (под руками) <у *кого*>

рукой подать до *кого*, *чего*

na dohvatу ruke

U dva se frazema spominje udaljenost koju možemo postići pružanjem ruke (*dohvat* je razmak s kojeg se može što dohvatiti; ta se imenica upotrebljava samo u frazemu). Ova je udaljenost, doslovno shvaćena, nešto veća od one u prethodna dva slučaja i od one u frazemu *под рукой* (*под руками*) <у *кого*>, ali ipak je vrlo mala.

Говорил он, что работает на железнодорожном мосту клепальщиком, а строительство моста — рядом, **рукой подать**. (Гладков, Энергия)

Svi su artikli bili složeni na policama blizu tezge, **na dohvatу ruke**. (primjer Ž. F.)

d) Jedan je ruski frazem za značenje blizine iskoristio dio tijela — bok:

под боком <у *кого*, *чего*>.

I ovdje se udaljenost minimalizira, gotovo negira.

Они оба не ожидали, чтобы барин поселился у них в Васильевском, когда у него **под боком** было такое славное имение с отлично устроенной усадьбой. (Тургенев, Дворянское гнездо)

Kao što sam već spomenula, hrvatski frazem *na dohvat ruke* ima uz osnovno frazeološko značenje i dodatno značenje smjera i stoji uz glagole tipa *staviti*, *položiti* i sl.

Stavila sam knjige pokraj stola, **na dohvat ruke**, da ne moram često ustajati. (primjer Ž. F.)

Kao što se vidi iz primjera, frazemi ruskoga i hrvatskoga jezika imaju slične semantičke taloge u jedinicama s komponentom *korak*, *nos* i *ruka*. S druge pak strane, druge dvije komponente koje se odnose na dijelove tijela (*oko*, *bok*) prisutne su samo u ruskom jeziku kao i zemljopisni pojam (*planina*).

Spomenula sam i sinonimni niz koji osim prostornog značenja blizine ima i dodatno značenje »jedan uz drugoga, jedan pokraj drugoga«, ali i ono koje nadilazi prostorne odnose. To je značenje »zajedno, zajedničkim snagama, jedan s drugim«:

бок о бок

ЛОКОТЬ К ЛОКТЮ

ЛОКОТЬ О (ОБ, В) ЛОКОТЬ

ПЛЕЧОМ (ПЛЕЧО) К ПЛЕЧУ

bok uz (o) bok

I u ruskim i u hrvatskim frazemima uključene su po dvije komponente sa značenjem dijelova tijela (*bok*, *lakat*, *rame*). U prostornom se značenju upotrebljavaju s glagolima *идти*, *стоять*, *сидеть*, *лежать*, *іći*, *stajati*, *sjediti*, *ležati* i sl. Uz drugo se značenje vežu s glagolima *бороться*, *жить*, *работать*, *биться*, *борити се*, *радити* i sl.

značenje »jedan uz drugoga«

Он бормотал, уже не обращая на меня внимания, как будто забыв, что я сижу **бок о бок** с ним. (М. Горький, Хозяин)

Залегли мы... Александр Иванович Ясный рядом со мною, **локоть к локтю**. (И. Цацулин, Атомная крепость)

Išli su **bok uz bok** tamnim hodnikom do prvih stepenica, a onda su se odvojili. (Red.)

značenje »zajedničkim snagama«

Большие дела будешь делать, работая **плечом к плечу** с Олексой Сокачем. (А. Авдеенко, Над Тиссой)

Фронтовые, хоть и не **локоть к локтю** бились, а одного рода оружия. (Л. Сейфуллина, Дома)

Ne zaboravi da smo se borili **bok o bok** protiv mnogo jačeg neprijatelja. (Red.)

U hrvatskom jeziku postoji i frazem *rame uz rame*, ali on ima samo značenje »zajedno, zajedničkim snagama« i uglavnom se veže uz glagol *borити се*.

... to je bilo i vrijeme kada su se komunisti i Čangovi nacionalisti borili **rame uz rame** za oslobođenje zemlje od stranih zavojevača. (Sv. 1976.)

Neki od već spomenutih ruskih frazema uz prostorno značenje »vrlo blizu« imaju i vremensko značenje »uskoro, u blizoj budućnosti«:

на носу

не за горами

рукой подать до чего³

Еще в первый раз в жизни смерть была так близко, совсем **на носу**, и он трепетал, несмотря на свои девяносто лет. (Мамин–Сибиряк, Хлеб)

— Да.. да... холодина... Снегом попахивает.

— Пора. До рождества **рукой подать**. (В. Смирнов, Открытие мира)

Analizirani su frazemi izraženi skupom riječi (*один шаг до чего, на дохвату руке*), fonetskom riječju (*не за горами, под носом*) i rečenicom (<*nema*> *ni dva koraka <odavde> do koga, čega*). U dva su frazema prisutni izostavljivi dijelovi: *под <самым> носом <укого>*, <*nema*> *ni dva koraka <odavde> do koga, čega*. U jednom su ruskom i jednom hrvatskom frazemu prisutne leksičke varijante: *в двух (трех) шагах <от кого, чего>*, *par (nekoliko) koraka <do koga, čega; od koga, čega>*. Korpus sadrži i sintaktičke varijante: variranje prijedloga — *под (пред) носом, локоть о (об, в) локоть*; variranje padežnih oblika — *плечом (плечо) к плечу*, te morfološke varijante — *под рукой (под рукаму)*.

Korišteni rječnici

Александрова З. Е., *Словарь синонимов русского языка*, изд-во »Советская энциклопедия«, М., 1971

Anić, V., *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1994.

Korać, T., A. Menac, M. Popović, M. Skljarov, R. Venturin, R. Volos, *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, u redakciji A. Menac, »Školska knjiga«, Zagreb, 1979–1980.

Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, »Školska knjiga«, Zagreb, 1982.

3 U ovom su sinonimnom nizu još i frazemi s isključivo vremenskim značenjem:

за плечами

на дворе (у двора)

на пороге (у порога)

у дверей.

Иди–ка спать, химик. Утро вечера мудренее. Кстати, это мудрое утро **на пороге**: два часа с хвостиком. (В. Ажаев, Предисловие к жизни)

U ovaj bi se niz mogla uklopiti i hrvatska jedinica *pred vratima (biti, nalaziti se)*.

Po gradiću se sve glasnije počelo govoriti o očevoj propasti, koja kao da se nalazi **pred vratima**... (Kozarčanin 1, Grada)

Treba spomenuti i hrvatski frazem koji upućuje na blizinu nekog cilja u vremenskom smislu »(biti) nadomak čega«:

biti na pragu <*čega*>

Sjetva je **na pragu**, a proizvođači su se predomislili. (VUS, 1976.)

Войнова Л. А., В. П. Жуков, А. И. Молотков, А. И. Федоров, *Фразеологический словарь русского языка*, под редакцией А. И. Молоткова, изд-во »Русский язык«, М., 1978

Жуков В. П., М. И. Сидоренко, В. Т. Шкляр, *Словарь фразеологических синонимов русского языка*, под редакцией В. П. Жукова, изд-во »Русский язык«, М., 1987

Русские и хорватские фразеологизмы со значением »на небольшом расстоянии«

Автор анализирует русские и хорватские фразеологизмы с пространственным значением »недалеко, на небольшом расстоянии«. Он делит их на три группы в зависимости от типа компонентов, входящих в их состав. В первую группу входят фразеологические обороты с компонентом *шаг*, во вторую — с компонентом *гора*, а в третью включены компоненты, относящиеся к частям тела: *нос*, *глаз*, *рука*, *бок*. Рассматривается влияние семантической гущи на их фразеологическое значение.